

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Світлана ГРОЗАН (Кіровоград)

У статті аналізуються завдання реалізації компетентнісного підходу процесі підготовки майбутнього вчителя музики. Висвітлено методичні аспекти формування комунікативної компетенції на прикладі організації роботи в класі музичного інструменту.

В статтє анализируются задачи реализации компетентностного подхода в процессе подготовки будущего учителя музыки. Высветлено методические аспекты формирования коммуникативной компетенции на примере работы в классе музыкального инструмента.

Ключові слова: фахова підготовка вчителя музики, компетентнісний підхід, художньо-педагогічне спілкування.

Сучасні реалії розвитку суспільства, орієнтація на його гуманізацію та демократизацію, входження України в європейській культурно-освітній простір висувають особливі вимоги до працівників сфери освіти. Зокрема, Законом України “Про освіту” (1991 р.), Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття) (1994 р.) та Національною доктриною розвитку освіти України (2001 р.) перед учителями поставлено завдання постійного підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності і загальної культури.

Велика суспільна увага до відродження національних традицій, спрямованість на актуалізацію та розвиток національного культурного потенціалу надають особливої значущості питанням підготовки

висококваліфікованих педагогів-вчителів предметів художньо-естетичного циклу, зокрема, вчителів музики.

Проблема професійної підготовки вчителів музики зайняла належне місце в дослідженнях науковців. Нею займалися Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та інші. Суттєве місце серед напрямків підготовки майбутніх вчителів музики зайняла інструментально-виконавська підготовка, питання якої досліджували Р. Верхолаз, І. Гринчук, Л. Гусейнова, М. Давидова, С. Деніжна, С. Єгорова, Є. Йоркіна, Н. Згурська, В. Крицький, Є. Куришев, В. Мішеченко, І. Мостова, В. Муцмахер, Є. Скрипкіна, Т. Юник, Г. Ципін та інші.

Майбутній вчитель музики повинен уміти не тільки адаптуватися до суспільних реалій, але й усвідомити необхідність постійного самовдосконалення, розвитку інтелекту й творчих якостей, підготовки до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом професійної праці, з постійно змінюваною “художньою картиною світу”.

Окреслення функцій і принципів мистецької освіти на всіх її рівнях, зокрема, мистецько-педагогічної освіти, опирається на підґрунтя філософських, загально-дидактичних та культуро-мистецтвознавчих підходів, висуваючи домінуючими принципами культуровідповідності, інтегральності, аксіологізму, діалогізму, полікультурності, культуротворчої та професійно зорієнтованої діяльності [7, 67 – 71]. У сучасних наукових дослідженнях з мистецько-педагогічної проблематики (В. Холопова, О. Рудницька, О. Олексюк та інші) співіснують різні інтерпретації питання ієрархії функцій мистецтва, їх загальної кількості та пріоритетності щодо мистецького освітнього процесу.

Узагальнюючи теоретичний матеріал, що віддзеркалює філософську множинність поглядів на функціонування мистецтва в соціумі, можна коротко перелічити такі основні його функції: духовно-творча, естетична, гносеологічна або інформативно-пізнавальна, світоглядно-виховна, аксіологічна, евристична, соціально-орієнтаційна, комунікативна, регулятивна, сугестивна, гедоністична, релаксаційно-терапевтична, компенсаторна, катаристична та ін.

Серед останніх досліджень з мистецької освіти методологічного спрямування необхідно виділити роботи Л. Масол, у яких, зокрема, підкреслено сукупність основних функцій загальної мистецької освіти, серед них: естетична, виховна, пізнавальна, евристична, комунікативна, аксіологічна, людинотворча, культуротворча (інтеграційна). Саме ці функції найбільшою мірою забезпечують естетичну компетентність, готовність особистості до художньо-творчої самореалізації,

безперервного духовно-естетичного самовдосконалення [4, 98 – 112]. Повертаючись до аналізу реалій мистецько-педагогічної освіти, необхідно підкреслити, що завдання фахової підготовки майбутнього педагога-музиканта накладаються на необхідність глибокого осмислення реалій загальної мистецької освіти, перегляду підходів до трактування цілей освіти, адже традиційно мета мистецької освіти та естетичного виховання визначалася в душі суто просвітницьких освітніх ідеалів як формування естетичної культури учнів, що передбачало, перед усім, набуття предметних знань і вмінь. Це твердження в сучасних умовах не спростовується, але потребує, на думку провідних педагогів-дослідників та методистів, суттєвого уточнення і доповнення.

Л. М. Масол стверджує, що термін “формування” відбиває односторонній рух від учителя до учнів і не робить акценту на важливих аспектах педагогіки співробітництва (суб’єкт-суб’єктній взаємодії) та синергетики (самоорганізації освітніх систем, саморозвитку учнів) [4, 112 – 126]. У цьому контексті зміст поняття “музична культура” школяра в сучасних умовах набуває іншого трактування: стимулювання не тільки загального естетичного розвитку, а й творчих здібностей та мислення, здатності до художнього самовираження та рефлексії, формування досвіду особистісного емоційно-естетичного ставлення і творчої діяльності учнів. Цільова переорієнтація навчання мистецьких дисциплін торкається базових життєвих компетентностей, які набувають пріоритетного значення, стають інтегральним показником результативності сучасної освіти. З урахуванням внутрішніх (інтегральна особистість), і зовнішніх (єдність художньо-естетичного простору) факторів, спрямованість мистецької освіти, за підходом Л. М. Масол, стає подвійною: з одного боку, вона націлена на естетичну соціалізацію школярів (інкультурацію), з іншого, – на їхню особистісну художньо-творчу самореалізацію (культуротворчість) [3, 13 – 18].

Дослідниця пропонує наступну класифікацію компетентностей школяра: особистісні (загальнокультурні, спеціальні); соціальні (комунікативні, соціально-практичні); функціональні (предметні знання та вміння, міжпредметні (галузеві та міжгалузеві); метапредметні (загальнонавчальні): інформаційно-пізнавальні та саморегуляції [4, 67 – 84].

У рамках статті зупинимося на ролі комунікативної компетенції майбутнього музиканта-педагога як наскрізної якості, що характеризує різні рівні комунікації: суб’єктів навчального процесу; суб’єкта музичного сприймання – з його об’єктом – твором мистецтва; комунікації особистості із світом духовної культури.

Вибір цього аспекту аналізу спричинений значенням комунікативної функції як базової в мистецькій освіті, в професійній діяльності

музиканта-педагога, спрямованій на діалогічну взаємодію педагога та учнів у процесі художньо-педагогічного спілкування (на основі діалогічних обертонів мистецтва). Ця компетентність несе особливе навантаження в контексті домінуючого в сучасній педагогіці співробітництва принципу комунікативної спрямованості, толерантності взаємин і спілкування, згідно з яким впроваджується партнерський, емпатійний тип відносин між учителями та учнями.

Педагогічне спілкування, як стверджують науковці, зокрема, В. Вихрущ, В. Дьяченко, Х. Лійметс, Ю. Мальований, Є. Маргуліс, А. Петровський, Н. Пожар, О. Ярошенко та інші, характеризується поліфункціональністю, що поєднує комунікативну, інтерактивну та перцептивну функції спілкування.

Комунікативний аспект педагогічного спілкування в процесі управління навчальною діяльністю школярів характеризує інформаційно-смісловий бік педагогічної взаємодії, трактуючи комунікативну культуру вчителя як здатність зрозуміло, грамотно, переконливо висловлювати свої думки та почуття, володіти лексичним багатством мови, вербальними і невербальними засобами інформаційного впливу на учнів. Встановленню контакту як “спілкування без перешкод” між учителем та учнівським колективом сприяють серед інших фактори співрозмірковування та емоційно-інтелектуального співпереживання. Таке спілкування створює умови для перетворення учня з об’єкта впливу на суб’єкта ефективної взаємодії та співтворчості.

Одним із найважливіших завдань, які передбачає інтерактивний аспект педагогічного спілкування, є налагодження комунікативно-мовленнєвого зворотного зв’язку в спілкуванні між самими учнями – учасниками колективної навчально-пізнавальної діяльності [7, 112 - 115]. У процесі спільної пізнавальної діяльності учні залучаються до обміну ідеями, думками, заохочується висловлювання несхожих думок, уявлень, ідей щодо проблем, які вивчаються. Водночас, аналіз шкільної практики свідчить про труднощі випускників педагогічних вищих навчальних закладів у забезпеченні міжособистісної взаємодії учнів, їх активного спілкування та співпраці в спільній навчально-пізнавальній діяльності. Ця проблема набирає особливої ваги в контексті загальної мистецької освіти, оскільки продуктивність пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мистецьких дисциплін не вичерпується засвоєнням теорій, фактів, правил, способів дій, це – багатовимірний феномен, суттю якого є певні зміни духовної сфери суб’єкта пізнання, які набувають індивідуально-особистісного характеру, є результатом великих внутрішніх зусиль.

Важливою особливістю пізнавальної діяльності школярів у процесі засвоєння цих дисциплін є специфічний продукт діяльності: зміцнення та збагачення духовної, інтелектуальної та емоційної сфер учня, засвоєння ним системи загальнолюдських, національних та соціальних цінностей.

Сучасна вітчизняна та зарубіжна педагогіка розглядає управління пізнавальною діяльністю учнів не як передачу інформації, а як фасилітацію усвідомленого учіння. Так, особистісними установками вчителя-фасилітатора вчені вважають: відкритість вчителя як здатність відвертого педагогічного спілкування з учнями; прийняття та довіру як особистісну впевненість вчителя в можливостях і здібностях учнів; емпатійне розуміння як бачення вчителем внутрішнього світу учня начебто з його внутрішньої позиції; психолого-педагогічну орієнтацію як спрямованість на ефективну взаємодію з учнями.

У сучасній психолого-педагогічній науці розроблено ряд класифікацій інтерактивних методів. Так, класифікація О. Пометун та Л. Пироженко передбачає: інтерактивні технології кооперативного навчання (форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою); технології ситуативного моделювання (моделі колективного навчання в грі); технології колективного опрацювання дискусійних питань (спільне обговорення окремого спірного питання). Інтерактивні технології зайняли відповідне місце й серед новітніх художньо-педагогічних технологій у практиці загальної мистецької освіти.

Навчальний процес у мистецько-педагогічному закладі повинен спрямовуватися на саморозвиток студента через осмислення особистісних ціннісних стратегій, формування ціннісного ставлення до навколишнього світу, світу мистецтва, до реалій педагогічної дійсності. Результатом такої діяльності повинно стати ціннісне пізнання художньої картини світу через стимулювання багатовимірних осмислень художнього образу, актуалізацію емоційно-ціннісного ставлення, інтерпретування внутрішніх (глибинних) значень зразків мистецтва, через становлення особистісних художніх смислів у процесі полісуб'єктного спілкування, через проектування їх на майбутню професійну діяльність [1, 43 – 44].

Одним із центральних завдань роботи щодо пошуків шляхів удосконалення навчальної діяльності майбутніх музикантів-педагогів, яка проводиться нами в класі основного музичного інструменту постає формування музично-аналітичного мислення, компонентами якого є, зокрема, проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, здатність до пошукової діяльності, до подолання інерції мислення, до міжособистісного спілкування, уміння аналізувати, інтерпретувати та синтезувати мистецьку інформацію.

Слід підкреслити, що в контексті реалізації компетентнісної парадигми сучасної вищої педагогічної освіти, першочерговою постає необхідність осмисленого й творчого використання набутих компетенцій у практичній діяльності [3, 13 – 15]. Тому, зосередимося над висвітленням методичних шляхів підготовки студента до художньо-педагогічної комунікації як ядра його професійної комунікативної компетенції.

Серед ефективних форм роботи щодо розвитку музично-виконавського мислення, формування умінь та досвіду аналітико-інтерпретаційної діяльності, активізації творчо-пошукової та комунікативної діяльності загалом, в класі основного музичного інструменту нами апробовано ряд способів активізації музичного пізнання студентів, вербалізації їх художньо-образних уявлень, відбору необхідної інформації. Індивідуальна робота із студентами доповнюється роботою “малими групами” (студенти класу викладача), колективними формами роботи, серед яких – підготовка та проведення спеціальних колоквиумів, підготовка та проведення науково-практичних конференцій, лекцій-концертів тощо.

Підсумовуючи проведену роботу, можемо констатувати, що ефективність формування комунікативної компетенції майбутнього спеціаліста забезпечується за умов системної організації професійно-орієнтованої взаємодії викладача і студента, в якій поєднуються спрямування студентів до творчо-пошукової діяльності, формування їх науково-теоретичної та музикознавчо-педагогічної компетентності, забезпечення умов для професійного самоусвідомлення та саморозвитку майбутнього вчителя музики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гринчук І., Горбач О. Виконавська підготовка майбутнього вчителя: аналітико-інтерпретаційний аспект / Ірина Гринчук, Олена Горбач. / Методичні рекомендації – КОГПІ, 2009. – 54 с.
2. Гринчук І., Яременюк О. / Ірина Гринчук, Оксана Яременюк. Активізація навчальної діяльності студентів на заняттях з фортепіано / Методичні рекомендації – ТВУК, 2009. – 24 с.
3. Масол Л. Загальна мистецька освіта: зміст, структура, функції / Людмила Масол // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. – Випуск XIV. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. – С. 13– 18.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л. М. Масол та ін. – Х.: Веста: Видавництво “Ранок”, 2006. – 256 с.
5. Методичні рекомендації до вивчення курсу “Основи музичної інтерпретації” /Укл.: І. П. Гринчук. 2-е вид., доп. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – 36 с.
6. Падалка Г. М. Українська філармонія для дітей та юнацтва: Проблеми модернізації музично-педагогічної освіти / Г. М. Падалка // Мистецтво і освіта. – 1998. – № 1. – С. 7 – 10.
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – К.: Вища школа, 2002. – 270 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Грозан Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутнього вчителя музики.